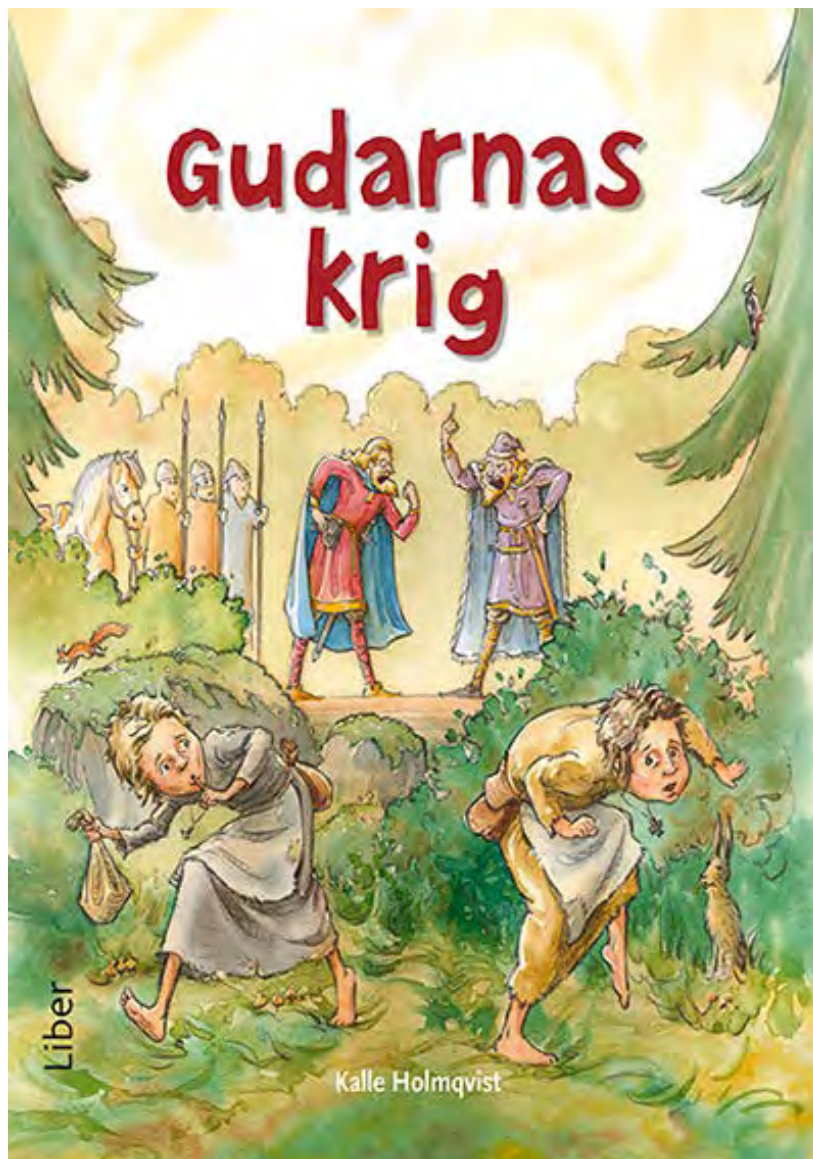

Lärarstöd till Gudarnas krig

Lärarstödet innehåller författarens kommentarer till bokens kapitel och diskussionsfrågor till eleverna.

Till varje kapitel finns:

- Allmänna kommentarer
- Citat
- Ord och begrepp
- Diskutera texten

Kapitel 1: Mina gudar är bättre än dina

Allmänna kommentarer

Vilunda ligger i Upplands Väsby, mellan Stockholm och Uppsala.

Jul firades långt innan Sverige blev kristet. Man vet inte så mycket om den fornnordiska julfesten, men den verkar ha hållits i december eller januari. Kristna började redan på 300-talet att fira Jesus födelsedag den 25 december. När kristendomen kom till Norden gjordes julen om till en kristen högtid.

På den tiden fanns inte Sverige som vi känner det i dag. I det som nu är Sverige, Danmark, Norge och Island talade man ungefär samma språk. "Norden" är inte något exakt begrepp. I dagens Norden brukar man även räkna in Finland.

Citat

"Men på julen ska man umgås med sin släkt, så Ragnar hade bjudit hem Torbjörn, hans hustru och tre döttrar ändå."

– I det fornnordiska samhället var slakten, eller ätten, oerhört viktig. Det fanns ingen riktig stat eller polis, inga pensioner eller något välfärdssystem. Mycket av det skydd man hade kom från ätten. Att bli utstött från sin familj kunde leda till katastrof.

"Gästerna hade satt sig på träbänkarna som stod runt bordet."

– Stolar var inte så vanliga förr i tiden. När man åt satt man ofta på bänkar som stod längs borden.

"Jesus Kristus var son till Gud fader, men samtidigt var de två samma person på något sätt."

– Enligt det vanligaste synsättet inom kristendomen har Gud uppenbarat sig på tre olika sätt, som Fadern, Sonen (Jesus) och Den Helige Ande. Detta kallas för treenigheten. På gudstjänster i kyrkan säger prästen: "I faderns, sonens och den helige andes namn".

"Nu när jag är kristen går det lättare att handla med rika män i söder. Jag har tjänat mycket. Hos mig äter vi på silverfat."

– Det fanns många anledningar till att gå över till kristendomen. För rika handelsmän var det nog viktigt att få bättre kontakter med kristna i länder i söder. Den kristna kyrkan var en mäktig organisation som hade inflytande. För fattiga och för trälarna kanske det snarare var kristendomens löfte om att alla var lika inför Gud som lockade?

"Dina gudar finns inte"

– I fornnordisk religion trodde man att det fanns många olika gudar. Men i kristendomen (precis som i islam och judendom) menade man att det bara fanns en enda gud. Den som var kristen fick därför inte alls tro på andra gudar, som Freja, Tor och Oden. Men många kanske fortsatte att göra det i smyg.

Ord och begrepp

Vikingatåg

– När vikingar från Norden gav sig ut med skepp, till exempel för att plundra eller kriga. (Men ofta åkte man ut för att handla också.)

Tappat förståndet

– Blivit galen

Mjöd

– En alkoholhaltig dryck som görs på honung

Bägare

– Stor mugg som man dricker ur

Usling

– Riktigt dålig person

Ofärdig

– Person det är fel på

Rötägg

– En hemsk person

Diskutera texten

Frågor på texten

- För hur många hundra år sedan utspelar sig Gudarnas krig?
- Ragnar och Torbjörn träffades för att fira jul tillsammans, men orsakerna till att de firade denna högtid var helt olika. Vad skilde dem åt?
- På vilket sätt hade kristendomen gjort Torbjörn till en rik man?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 2: Jag heter faktiskt Astrid

Allmänna kommentarer

Det är svårt att veta så mycket om hur slaveriet (träldomen) såg ut i Norden på vikingatiden. Trälar finns sällan med på runstenar eller i hjälteberättelser. Men man kan lära sig en del om hur trälar hade det genom att läsa gamla lagtexter – eller legender, även om de har nedtecknats efter att vikingatiden har tagit slut. Historien om guden Heimdal och hur de olika samhällsklasserna uppstod (Rigstula) finns med i Eddan (Den poetiska Eddan) – en samling fornnordiska berättelser som skrevs ned på 1200-talet men förmodligen är av äldre ursprung.

Alla namn på trälar som förekommer i *Gudarnas krig* (Drumba, Ysja, Klur, Klegge, Tronubeina, Fulner och Ökkvenkalva) är hämtade från Eddans uppräknings av trälnamn. Man vet inte hur trälar bodde, men i till exempel Uppland har arkeologerna hittat rester av små hus som skulle kunna vara trälbostäder. På vissa gårdar kan det ha varit så att trälar bodde tillsammans med djuren.

På många håll i världen finns fortfarande slaveri, trots att det egentligen är förbjudet i alla länder. Enligt FN är miljontals människor utsatta för tvångsarbete på ett eller annat sätt.

Citat

”Han klev upp från sovbänken”

– Sängar var inte så vanligt, man sov på bänkar som satt fast i väggen. Trälar sov förmodligen ofta direkt på golvet.

”Sigtuna var visserligen en avskyvärd stad, tyckte Ragnar. Det var fullt av Kristusdyrkare där.”
– Sigtuna grundades omkring år 980 och var tidigt ett fäste för den kristna kyrkan.

”Men kammen var fin. Den var gjord av älghorn och ihopsatt med bitar av brons.”

– I Sigtuna har arkeologer hittat en 1000 år gammal kam av älghorn. Kammar från vikingatiden kan bland annat ses på Sigtuna museum och Historiska museet i Stockholm (eller på museernas webbplatser).

”Hennes mor hade inte fötts som träl. Hon hade tvingats att bli det eftersom hon hade köpt en tunna strömming av Ragnar som hon inte hade haft råd att betala. Skulden hade växt och till slut fick hon lämna över sig som träl.”

– Det fanns olika sätt att bli träl på. En del föddes som trälar, en del blev tillfångatagna på vikingatåg i andra länder och såldes. Man kunde också bli träl för att man inte kunde betala sina skulder. I vissa länder finns fortfarande skuldslavar som tvingas jobba gratis åt någon annan för att de lånat pengar och inte kunnat betala tillbaka. Många av dessa är barn.

Ord och begrepp

Ättlingar

– Barnbarn, barnbarnsbarn och så vidare.

Ädel

– Mycket fin och förnäm

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför tyckte de som ägde trälarna att Drumba var ett mer lämpligt namn för en trälunge än Astrid?
- Varför tyckte inte Ragnar om Sigtuna?
- Vilka olika arbetsuppgifter hade Astrid på gården?
- På vilket sätt tycker Astrid att berättelsen om Heimdall inte stämmer överens med verkligheten?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 3: Bara en dröm

Allmänna kommentarer

Man hade eld inomhus, dels för att det värmdes, dels för att det gav ljus. Det fanns inte vanliga fönster i husen.

Citat

”Kanske den där sega kådan som Klegge brukade skrapa av från granar och tugga på?”

– Kåda kommer från träd och har använts som tuggummi under tusentals år. Forskare har hittat tuggad kåda från stenåldern. Kåda har också använts som medicin och för att klistra ihop saker.

”Sår var farliga saker, de kunde göra så att man fick feber och dog.”

– På vikingatiden fanns inga läkare och ingen ordentlig sjukvård. Många sjukdomar som går att bota enkelt i dag kunde vara livsfarliga att få.

”Klegge gjorde i ordning kornmjölsgröt. De fria brukade äta gröt med en smörklick i.”

– Kornmjölsgröt är enkelt att göra. Koka upp 3 dl vatten och lite salt. Vispa ner kornmjöl tills det tjocknar och koka på svag värme i ungefär 10 minuter, under omrörning. Den som vill ha det som de rika på vikingatiden kan äta gröten med en klick smör. Det går också bra att äta med till exempel sylt eller äpple.

”Och tänk, Ragnar måste tvätta sitt hår varje lördag”

– Enligt en gammal tradition skulle man tvätta sig på lördagar. Forskarna tror att lördagen (lögardagen) fått sitt namn efter ett gammalt ord för tvätta (löga).

Ord och begrepp

Tassade

– Smög

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför går Astrid runt i rummet mitt i natten?
- Varför kunde ett litet sår som är ganska ofarligt idag vara livsfarligt på vikingatiden?
- Vilka bodde i ”finhuset”?
- Vad åt människorna på gården till frukost?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 4: Det är nya tider nu

Allmänna kommentarer

Berättelsen om Tunne och det stora trälupproret finns med i Snorre Sturlassons kungasagor (Heimskringla), som skrevs ner på 1200-talet. Upproret ska ha inträffat på 500-talet. Eftersom det gick så lång tid emellan är det svårt att veta om historien är sann. Men det är hur som helst en berättelse som har levt kvar och berättats ända fram till Snorres tid, vilket visar att man måste ha räknat med att trälarna kunde göra uppror ibland.

Citat

"De åt salt strömming till kvällsmat."

– Man vet inte exakt hur matvanorna såg ut på vikingatiden, och det kunde säkert se olika ut på olika ställen. Men forskarna tror att man vanligtvis åt två stora mål mat om dagen, en gång på morgonen och en gång på kvällen.

Ord och begrepp

Förbytt

– Helt förändrad

Åbäka dig inte

– Gör dig inte till

Rövarhistoria

– En historia som inte är sann

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför är Klur och Klegge så oroliga över Astrid?
- Det fanns inga böcker och ingen tv på vikingatiden. Hur gjorde man istället när man ville koppla av?
- Hur gjorde man upp eld i trälbostaden?
- Vad kunde man äta som "godis"?
- Varför tror du att Torkel blev så rädd när han hörde att Klegge hade berättat om Tunne?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 5: Gudarna vill att det ska hänga lik i träden

Allmänna kommentarer

Uppgiften om att man offrade människor vid ett stort tempel i Uppsala kommer från den kristna tyska 1000-talshistorikern Adam av Bremen. Det är svårt att veta om hans berättelse är sann. Men även den arabiske upptäcktsresanden Ibn Fadlan berättar om nordbor som offerar trälar. Det finns också gravfynd som tyder på människooffer.

Citat

"Hon hade fött ett barn, som Ragnar satte ut i skogen åt vargarna."

– I en del nordiska lagtexter från medeltiden finns förbud mot att sätta ut barn i skogen, vilket tyder på att det var vanligt tidigare. När Island gick över till kristendomen år 1000 antog man en kompromiss som gjorde att kristen lag skulle gälla, men med tre undantag: det skulle fortfarande vara lagligt att äta hästkött, att sätta ut nyfödda barn som man inte ville ha i skogen så att de skulle dö, och att be till de gamla gudarna om man gjorde i hemlighet för sig själv.

"Han och Klur gav saker till vättarna i stället. Vättarna var små och bodde under stenar, de kunde hjälpa en om man bad dem snällt och ställde fram gåvor."

– Förutom gudar fanns det många slags olika väsen, till exempel tomtar och vättar. Ibland är det svårt att skilja på dem. Det finns fornnordiska texter med exempel på att man lade mat under stenar som tack för att vättarna hade hjälpt till. Tron på vättar och tomtar levde kvar långt fram i tiden.

"Mjölet tog slut och Astrid fick mala nytt."

– Väderkvarnar kom först senare. Vid den här tiden malde man mjöl med handkvarnar. Att mala för hand var en av de tyngsta arbetsuppgifterna. I fornnordiska sagor nämns mjölkning och malning som sysslor för träkvinnor.

Ord och begrepp

Skogsbryn

– Gränsen till skogen

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför planerar Ragnar att offra Klur till Tor?
- Varför väljer Ragnar att offra en träl i stället för en häst?
- Vad hände vart nionde år vid templet i Uppsala?
- Varför ställer Klur och Klegge ibland ut bär eller kanske lite mjölk kring gården?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 6: En konstig gud

Allmänna kommentarer

Ibland fick de kristna predika fritt. Men det finns också flera berättelser om missionärer som har kommit till Norden och blivit ihjälslagna av de som höll på asagudarna.

Beskrivningen av hur man tvättar sig i samma vatten är hämtad från den arabiska upptäcktsresanden Ibn Fadlan, som mötte människor som troligen kom från nuvarande Sverige på 900-talet. Han kallar nordborna för *”Guds smutsigaste varelseser”* och berättar: *”Varje dag tvättar de ansikte och huvud i det smutsigaste och snuskigast tänkbara vatten. Det går till så, att varje morgon kommer en slavinna med ett handfat vatten. Hon räcker det åt sin herre, och han tvättar händerna, ansiktet och håret och reder ut det med en kam i handfatet. Sedan snyter han sig och spottar i vattnet, ja, det finns inget snusk som han inte gör i samma vatten. När han gjort ifrån sig sitt, bär slavinnan handfatet vidare till nästa och han gör detsamma som kamraten. Och så bär hon det vidare från den ene till den andre tills det gjort sin rund till alla i huset. Och var och en snyter sig och spottar i handfatet och tvättar däri ansikte och hår.”*

Citat

”Han talade lite konstigt, så han kom nog från någon plats långt borta.”

– I det som i dag är Norge, Sverige, Danmark och Island pratades ungefär samma språk på vikingatiden. Den som vill veta på ett ungefär hur fornnordiska lät kan lyssna på isländska, som liknar fornnordiskan mer än vad svenska, danska och norska gör.

”Sleipners far var jättehingsten Svadilfare och hans mor var Loke. Loke hade förvandlat sig till en häst och sen hade han fött Sleipner.”

– På vissa sätt var det väldigt hårda gränser mellan manligt och kvinnligt i det vikingatida samhället. Men det fanns också många exempel på att gränserna kunde utmanas och överskridas. I till exempel gamla hjältesagor finns människor som kan uppträda både som kvinna och man. För de gamla nordborna verkar det inte ha varit något konstigt att Loke kunde förvandla sig till sto (honnäst) och föda. Oden själv kunde dels förknippas med hårdföra krigare, men också med kvinnlig trolldomskonst.

Ord och begrepp

Stridsyx

– En yxa som är gjord för att användas som vapen

Missionärer

– Människor som försöker värva någon till sin religion

Diskutera texten

Frågor på texten

- Vilka argument hade de kristna missionärerna när de skulle övertyga människor att bli kristna?
- Varför blir Astrid nyfiken på den nya Guden Kristus?
- På vilket sätt tycker Ragnar att Kristus verkar vara en svag gud?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 7: Tor slaktar jättar

Allmänna kommentarer

Berättelsen om när Tor tar tillbaka sin hammare kallas Trymskvädet och finns med i Poetiska Eddan.

Citat

”Snart skulle han inte finnas här i människornas värld längre.”

– Människornas värld kallades Midgård. Gudarna bodde i Asgård och jättarna i Jotunheim.

”Jag är nog nästan 40 år, eller kanske till och med 50. Det får räcka.”

– Medellivslängden var kortare förr, men det är svårt att veta exakt hur mycket.

Ord och begrepp

Lömsk

– Skum person som det kanske inte går att lita på

Brudtärna

– En kvinna som följer med en brud som ska gifta sig och hjälper henne.

Diskutera texten

Frågor på texten

- Tror du att berättelsen om Trym gjorde att människor som hörde den blev ”mer” troende?
- Varför tror du att Klur inte är mer upprörd över att han ska offras än han visar?
- Vad skiljer asatron från kristendomen när det handlar om vart människorna tar vägen när de dör?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 8: Varför hatar gudarna mig?

Allmänna kommentarer

En völva var en slags spåkvinna som kunde tala med gudarna. I den gamla isländska berättelsen Erik Rödes saga finns en beskrivning av en völva som hette Torborg.

Citat

”Särskilt när hon brände olika torkade örter och luktade på röken. Då blev hon alldeles virrig i skallen och kunde se nästan vad som helst.”

– En del völvor verkar ha tagit droger, som gjorde att de såg saker som inte fanns. I några gravar där kvinnor som kan ha varit völvor ligger har man hittat spår av örter som kan användas som narkotika, till exempel cannabis.

Ord och begrepp

Dräpa

– Döda

Diskutera texten

Frågor på texten

- Astrid tycker att det är konstigt att varken vara småunge eller vuxen. Förstår du hur hon tänker? Har du själv känt så?
- Vad hoppas Ragnar att uppnå genom att offra Klur till Tor?
- Varför tror Ragnar att gudarna hatar honom?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 9: En dag ska världen gå under

Allmänna kommentarer

Väsbyån rinner genom det som i dag är Upplands Väsby, nära tågstationen. I dag är det en liten å, men på vikingatiden var vattennivån cirka fem meter högre. Då var Väsbyån 100 meter bred och skepp kunde segla där.

Berättelsen om Ragnarök finns i Poetiska Eddan, i en text som kallas Völvans spådom. Vintern som varade tre år i rad kallades fimbulvintern. Forskarna tror att den legenden kan vara inspirerad av verkliga händelser på 500-talet, då det blev mycket kallare i Norden (eventuellt på grund av vulkanutbrott i olika delar av världen).

Citat

”Midgårdsormen var en fasansfull orm, som var så stor att den slingrade sig runt hela världen. Gudarna hade lyckats kasta ner den i havet så att den inte skulle skada någon.”

– Midgårdsormen var barn till Loke och en jättekvinna. Den fick först bo hos gudarna i Asgård, men kastades ner i havet när den växte sig stor och farlig.

Ord och begrepp

Måhända

– Kanske

Otyg

– Elände och dumheter

Stollig

– Galen

Drummel

– Klantskalle

Ätt

– Släkt

Diskutera texten

Frågor på texten

- Hur tänker Astrid, när hon tror att det kanske var Kristus som räddade Klur?
- Vad drömmer Astrid om, när hon sitter och tittar ut över ån?
- Vad är Ragnarrök?
- Varför ska Astrid skickas iväg till Torbjörnsgården?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 10: Gå och hämta yxan

Allmänna kommentarer

Smedby ligger i dag i Upplands Väsby. Här finns bland annat vikingagården Gunnes gård.

Citat

– *”Astrid hade fått med sig ett meddelande som Ragnar bett runristaren Öpir skriva på en bit granbark.”*

Korta meddelanden kunde skrivas på bitar av träbitar eller näver. Eftersom trä förstörs snabbt finns det väldigt få träbitar med runor kvar i dag.

– *”Sina egna trälarna fick man förstås göra vad man ville med, men det var förbjudet att dräpa andras. Det kunde bli böter på tingen.”*

I de flesta nordiska lagar verkar det inte ha funnits något förbud mot att döda sin träl. Men om man dödade någon annans träl fick man böta, det var som att förstöra andras egendom.

Ord och begrepp

Slog följe

– Följde med

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför bestämde sig Torbjörn för att inte slå ihjäl Astrid?
- Varför har Astrid svårt att sova, tror du?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (Nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 11: Ett hemligt halsband

Allmänna kommentarer

Berättelsen om hur Oden och hans bröder skapar de första människorna finns med både i Völvans spådom och i Snorre Sturlassons Eddan. Det går att se likheter med skapelseberättelsen som finns i Bibeln.

Citat

"Astrid höllde upp vin i Torbjörns bägare."

– De vanligaste alkoholdryckerna var mjöd och öl, men ibland drack man också vin, som importerades från söder.

"Jag ska be till Freja att han får loppor i röven."

– Loppor och löss var ett stort problem förr i tiden.

"I snöret satt en liten torshammare av järn."

– Torshammarsmycken kunde bäras av både män och kvinnor. Dessa var ofta av silver, men i Uppland har de flesta torshammare som hittats varit av järn. Många forskare tror att torshammaren blev vanlig när kristendomen började växa sig stark, som ett sätt att visa att man höll på de gamla gudarna och inte på Kristus.

Ord och begrepp

Gorma

– Skrika

Ynkling

– En klen och svag person

Diskutera texten

Frågor på texten

- Vilka arbetsuppgifter hade Astrid och Ysja hos Torbjörn?
- Astrid har många frågor men inga svar. Hur skiljer sig Astrids omvärld från din, när det handlar om att få svar på sina frågor?
- Varför tycker Astrid att Torbjörn inte är som en kristen borde vara?
- Astrid märker att Ysja har en särskild talang, vilken då?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 12: Akta runstenen

Allmänna kommentarer

På många håll i Sverige finns bevarade runstenar. Runstenen som nämns i texten står i dag på Gunnes gård i Upplands Väsby. Det är vanligt med kors och kristna budskap på runstenar – många av dem har rests efter att Sverige började bli kristet. Runstenarna målades i vitt, rött, svart och blått, men färgerna har försvunnit genom åren. Däremot har man nu i efterhand ofta fyllt i runorna med röd färg, så att de ska gå att se. Hnefatafl var ett gammalt nordiskt brädspel, som påminner om schack.

Citat

”Om han vore riktigt hygglig skulle han väl släppa oss fria?”

– Egentligen lovade den kristna kyrkan att alla skulle vara fria inför gud, men trældomen fanns kvar långt efter det att Sverige blivit kristet.

Ord och begrepp

Drattade

– Ramlade

Vedtrave

– En hög med vedträn

Svärdfäste

– Där man sätter fast svärdet

Diskutera texten

Frågor på texten

- På vilket sätt tyckte Astrid att livet på Torbjörnsgården både var sämre och bättre än det hon var van vid?
- Varför blev Astrid så förvånad över att Ysja kunde läsa runor?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 13: Torbjörns egen kyrka

Allmänna kommentarer

Runby ligger i Upplands Väsby kommun.

Dopet är en viktig ritual i de flesta kristna kyrkor. Det kan ske antingen genom att man sänks ner i vatten eller att prästen häller vatten på huvudet på den som döps.

Det verkar som att de flesta tidiga kristna kyrkor i Norden var byggda i trä. De stod ofta på någons privata gård.

Söndagen är sedan länge en viktig dag i de flesta kristna kyrkor. Det har setts som en vilodag, då man ska arbeta så lite som möjligt.

Citat

”Det var svårt att se något. Men hon hörde hur prästen Botvid sjöng med pipig röst på ett konstigt språk.”

– Från början skedde delar av gudstjänsterna på latin, som var kyrkans språk. Det gjorde att kyrkobesökarna inte förstod allt som prästen sa. Efter reformationen på 1500-talet hölls gudstjänsterna på svenska.

”Sen åt Botvid ett bröd och drack en bägare med vin.”

– Nattvarden är en viktig ritual i de flesta kristna kyrkor. Man äter bröd och dricker vin för att minnas att Kristus dog och uppstod. Brödet symboliserar Kristus kropp och vinet symboliserar hans blod. Nattvardsritualen ser olika ut i olika kyrkor. Ibland är det bara prästen som får både bröd och vin.

”Jesus Kristus kan göra allt! Och en gång gick han på vattnet.”

– Berättelsen om hur Jesus går på vatten finns på flera ställen i Nya testamentet i Bibeln.

”Det låter du bli! Jag vill inte att de ska få en massa idéer.”

Den kristna kyrkan ville värva fler anhängare, även bland trälarna, men det är inte säkert att alla kristna slavägare var så förtjusta i den idén. Man kan jämföra med till exempel USA på 1800-talet där många slavar gick över till kristendomen. De gjorde ofta en annan tolkning av Bibeln än slavägarna och menade att Gud ville att de skulle vara fria. Harriet Beecher Stowes klassiska bok Onkel Toms stuga handlar om detta. På många håll i USA förbjöds slavar att hålla religiösa möten.

Ord och begrepp

Långsidan

– Den längre sidan av en byggnad

Åkerspöke

– Ett skällsord som egentligen betyder fågelskrämna

Synderska

– En kvinna som begår en synd, det vill säga något som är fel enligt kyrkans läror

Futtig

– Liten och obetydlig

Avbrott

– Paus

Spektakel

– Skådespel, upptåg

Diskutera texten

Frågor på texten

- Torbjörn har bytt religion till kristendomen. Hur påverkar det vad de andra på gården tänker, tror och tycker om asagudarna?
- Varför vill inte Torbjörn att prästen Botvid ska prata med trälarna tror du?
- Astrid funderar mycket på Kristus och asagudarna. Hur tänker hon kring vilken tro som är "bäst"?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 14: Inga småbarn längre

Allmänna kommentarer

Läs mer om runor på till exempel Historiska museets webbplats. Det finns många museer runt om i landet som har aktiviteter för barn kopplade till runor, exempelvis Sigtuna museum och Lunds historiska museum.

Citat

"Ni vet ju att trälarna ska ha kort hår."

– Ingen vet riktigt hur trälarna såg ut. Men det finns flera exempel på att det var fint med långt hår och skamligt med kort hår. Därför kan man gissa att trälarna tvingades ha kort hår. Det finns också exempel på att trälarna var kortklippta från andra delar av världen.

"På en del andra platser märker man trälarna genom att skära upp näsborren i stället."

– I en dansk lag (Valdemars själländska lag) från cirka 1200 står det att man inte får rista en fri man i näsborrarna eftersom det är ett trälmärke. Det tyder på att man märkte trälarna genom att skära dem i näsan. Det är svårt att veta hur vanligt detta kan ha varit.

"Jag undrar varför Torbjörn säger onsdag"

– Våra veckodagar har fornnordiska namn. Måndag är månens dag, tisdag är Tyrns dag, onsdag Odens dag, torsdag Tors dag, fredag Frejas eller Friggs dag, lördag tvättdagen (lögardagen) och söndag solens dag. Nordborna hämtade systemet med sju veckodagar från de antika romarna (som i sin tur hade tagit det från Babylonien och Egypten). I Rom var till exempel torsdagen uppkallad efter romarnas åskgud Jupiter. Nordborna bytte bara ut namnen till sina egna gudars namn.

Ord och begrepp

Lunkade

– Gick långsamt

Baktanke

– En hemlig avsikt

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför tycker Ysja att Torbjörn borde kalla alla dagar för Kristusdag?
- Vad tror du Ökquenkalva menar med att hon "vant sig" vid att vara på Torbjörnsgården?
- Varför tycker Fulner att flickorna ska sluta drömma?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 15: Ett försvunnet får

Allmänna kommentarer

Arkeologer har hittat halsbojor som troligtvis användes för att kedja fast människor. Det kan också ha funnits krigare som bevakade trälarna. Men det är inte säkert att trälarna var bevakade hela tiden.

Citat

”Sen började vildmarken. I vildmarken skulle det vara enkelt att gömma sig.”

– Det fanns stora områden som inte alls var bebodda. Där fanns varken vägar eller hus.

Ord och begrepp

Illu kvickt

– Snabbt

Tacka

– Fårhona

Diskutera texten

Frågor på texten

- ”Vi behöver inte tur, vi behöver en plan”, säger Ysja. Hur tror du Ysjas plan ser ut?
- Varför tror du att Botvid ville få Fulner att erkänna något han inte hade gjort?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 16: Paradis eller helvetet?

Allmänna kommentarer

Situationen för trälarna var säkert mycket olika på olika gårdar. Men det framgår av gamla lagtexter att en trälägare hade rätt att döda sin träl.

Den kristna kyrkan lärde att de som lydde Gud skulle komma till paradiset och de andra till helvetet. I dag ser synen på paradiset och helvete mycket olika ut i olika kristna kyrkor.

Citat

"Då är jag nog hellre på det andra stället, sa Fulner och ställde sig på knä framför krigaren med yxan."

– Den här historien är lånad från en 1500-talets Latinamerika. Hatuey var hövding inom ett indianfolk som kallades taino och bland annat bodde på det som nu är Haiti, Dominikanska republiken, Puerto Rico, Jamaica, Kuba och Bahamas. Hatuey ledde ett uppror mot de spanska erövrarna, men tillfångatogs och dömdes till döden.

Innan han skulle avrättats frågade en präst om han ville gå över till kristendomen, så att han kunde komma till paradiset i stället för helvetet. Hatuey ska då ha frågat om det fanns många sådana som prästen i paradiset. När prästen svarade ja, förklarade Hatuey att i så fall ville han hellre komma till helvetet, eftersom han ville slippa träffa så grymma människor. Historien har skrivits ner av en annan spansk präst, Bartolomé de Las Casas, som protesterade mot hur indianerna behandlades.

"I skeppet satt ett tjugotal unga män, och några kvinnor. Alla hade sköldar som var målade i svart och gult."

– På vikingatiden verkar även kvinnor ha kunnat vara krigare (även om det förmodligen var mycket vanligare att män var det). I Birka har man hittat en grav från 900-talet, där en kvinna grävts ner med vapen, hästar och ett brädspel om krigsstrategi. Det är en typisk krigargrav, förmodligen var kvinnan en militär ledare.

Ord och begrepp

Intyga – Lova

Vittnesmål – När någon berättar vad de har sett

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför räknades inte en träls vittnesmål?
- Varför tror du att de straffade en tjuv så hårt som med döden?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 17: Astrid ber om hjälp

Allmänna kommentarer

Korset blev tidigt en symbol för kristendomen, eftersom Jesus dödades genom att hängas upp på ett kors. Det tomma korset är idag en symbol för att Jesus återuppstod från de döda.

Citat

"Under den här tiden på året fick Torbjörnsgårdens trälarna arbeta på åkern från gryningen till kvällsmaten."

– Vintertid var det svårare att arbeta utomhus, eftersom den inte fanns någon belysning.

Ord och begrepp

Traska – Gå

Sprallig – Glad och livlig

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför tycker Torbjörn att han är en god och rättvis man, trots att han har dödat Fulner?
- Vilka nya arbetsuppgifter fick Astrid och Ysja, nu när det blev vår?
- Hur kommer det sig att Astrid en än gång ber Kristus om hjälp?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 18: Gudarnas krig

Allmänna kommentarer

På 1080-talet ska svearna ha haft en kung som hette Inge, som försökte avskaffa gamla seder. De flesta hade redan blivit kristna, men det hölls fortfarande en stor offerfest (blot). Inge blev avsatt och i stället kom en kung som kallades Blot-Sven. Inge kom senare tillbaka till makten, han såg till att Blot-Sven dödadades och att templet i Uppsala brändes. Texten som berättar om detta är från 1200-talet och det är svårt att veta om den är sann.

Citat

”Vi kan väl klara oss själva, sa hon bara när Astrid tog upp saken.”

– Människor på vikingatiden var vana att klara sig på egen hand. Det mesta man behövde fick man tillverka själv.

Ord och begrepp

Fattiglapp – Fattig person

Karva – Skära

Diskutera texten

Frågor på texten

- Hur kunde ”Gudarnas krig” märkas av i samhället?
- Hur planerade Astrid och Ysja att rymma?
- Ysja ristar in meddelandet på en barkbit. Hur kommer det sig att vi idag bara ser spår av runor på stenar?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 19: Ragnar tittar upp i himlen och dreglar

Allmänna kommentarer

Det finns isländska sagor som berättar om hur kristna härskare försöker göra om hedniska midsommarfester till kristna fester. Midsommar har alltså firats länge i Norden, men det är oklart hur ett sådant firande kan ha sett ut. Inom kristendomen har midsommar firats till minne av Johannes Döparen. Midsommarstången kom troligtvis till Sverige först under medeltiden.

Sången som skalden sjunger är lånad från den fornnordiska Grottesången (fast här lite ändrad, så att den handlar om Torbjörn i stället) och finns i Poetiska Eddan.

Grottesången berättar om kung Frode som äger en kvarn som kallas Grotte. Kvarnen var magisk och kunde mala fram guld, frid och lycka. Den är så stor att ingen vanlig människa kan dra runt den.

Frode köper två starka trälkvinnor som heter Fenja och Menja, som tvingas mala kvarnen Grotte åt honom. Trälkvinnorna sjunger:

*”Må vi mala åt Frode
mycken rikedom,
fullt upp av gods
på fröjdekvarnen.
Må han sitta i överflöd,
sove han å dun!
Må han vakna med välbehag!”*

Till slut tröttnar Fenja och Menja på att vara trälar, då maler de fram en armé med sjökonungen Mysing i spetsen. Han besegrar Frode, men Fenja och Menja blir inte fria utan tvingas mala salt åt Mysing i stället. Mysing är girig och vill ha mer och mer salt. Till slut sjunker hans skepp av tyngden.

Grottekvarnen har ofta använts som symbol, till exempel för att protestera mot dåliga arbetsvillkor.

Citat

”Jo, jag förstår. Men det är väl mest de där sångerna som ni sjunger.”

– Adam av Bremen (se kommentarer till Gudarna vill att det ska hänga lik i träden) skriver att vid den stora offerfesten i Uppsala sjungs ”som vanligt är vid dylika offerhögtider, mångfaldiga sånger, som är oanständiga och därför bäst bör förtigas.”

”Skalden berättade en saga om en gubbe som hette Sigurd.”

– Det är en gammal känd nordisk saga om Sigurd Fafnesbane, som dräpte en drake och erövrade en stor skatt.

”Det hade inte hjälpt med varken torkad fläder, nässlor eller kokade björklöv.”

– Det finns inga läkare eller apotek, i stället fick man använda växter för att försöka bota sjukdomar.

Ord och begrepp

Sen urminnes tider – Sedan lång tid tillbaka

Ståtlig – Vacker och högtidlig

Skald – En poet eller sångare som uppträdde

Överflöd – Stor rikedom

Välbehag – Att må bra

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför firade man midsommar?
- Vad menar Torbjörn när han till Botvid säger "Tyst nu! Kom ihåg vem som ger dig mat."?
- Vilken underhållning hade Torbjörn ordnat på festen?
- Varför stängde Botvid in sig i kyrkan tror du?
- Hur försökte man bota Klegges sjukdom, det fanns ju inga mediciner?
- Varför tittar Ragnar upp i himlen och börjar dregla?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 20: Skratt och gråt

Allmänna kommentarer

Den gode guden Balder och historierna om honom har kanske inspirerats av Jesus. Långt innan nordborna själva blev kristna hade de kontakt med kristna länder.

Citat

"Jag vill inte att ni sliter på mitt golv i onödan."

– De flesta hus hade golv av jord, men i rika gårdar verkar det ha funnits trägolv.

Ord och begrepp

Fasligt – Våldigt

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför ekade skratt i finhuset, och hördes gråt i trälstugan?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 21: Förbannade trälungar!

Allmänna kommentarer

I Östgötalagen (nedskriven på 1200-talet, men troligen baserad på äldre lagar) finns bestämmelser om belöning för den som fångar in en förrymd träl. Det är ett exempel på att det verkar ha förekommit att trälarna rymde.

Citat

”En av Torbjörns krigare pekade åt Astrids och Ysjas håll.”

– Rika och mäktiga män hade egna krigare, en sådan grupp krigare kallades för hird.

Ord och begrepp

Sannerligen – Verkligen

Fähund – En hemsk typ

Sen tidernas begynnelse – Sedan lång tid tillbaka

Granruska – En gren på en gran

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför tror du att flickorna hängde korset och torshammaren runt sina halsar?
- Vad händer när Torbjörn och Ragnar möter varandra?
- Varför tror du att det var så viktigt för Torbjörn och Ragnar att hitta Ysja och Astrid?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 22: En röst från en sten

Allmänna kommentarer

Tron på mirakel och övernaturliga krafter var stor. Man visste ju till exempel inte varför det blir åska eller regnbåge. Det fanns mycket som kunde tolkas som att gudarna ingrep.

Citat

”En ekorre sprang ut ur granen och rakt mot Ragnar, så att han fick hoppa undan.”

– En ekorre var inte vilket djur som helst. Enligt fornnordisk mytologi fanns en ekorre som hette Ratatosk, som sprang upp och ner för det stora världsträdet Yggdrasil.

Ord och begrepp

Krigarföljet – Gruppen av krigare

Skreva – En klyfta/öppning i till exempel ett berg

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför kände sig Ragnar så förolämpad?
- Varför var inte Astrid säker på att hon och Ysja skulle komma till samma ställe efter döden?
- Varför blev Ragnar och Torbjörn så rädda för rösten tror du?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 23: Gudarnas fred

Allmänna kommentarer

Övergången från asatro till kristendom var en lång och konfliktfylld process. Men det finns också exempel på när de två religionerna levte i fred tillsammans. I Birka finns en grav där man har lagt ner kors, men också en torshammare. Arkeologer har också hittat en vikingatida gjutform som kunde användas både för att smida kors och torshammare.

Citat

”Det är väl människorna som krigar, inte gudarna själva.”

– Bland vanligt folk kanske det gick att vara vänner, även om man tillhörde olika religioner.

Ord och begrepp

Mirakel – Något övernaturligt som sker genom att Gud ingriper.

Bud – Att skicka något med någon. Till exempel ett meddelande.

Skogsglänta – En öppen plats i skogen

Bar himmel – Utomhus, utan tak

Förmåga – Att man kan något

Diskutera texten

Frågor på texten

- Hur valde völvan och prästen att tolka det som hade hänt?
- Vad tycker Ysja om att Astrid undrar vem av gudarna som räddade dem?
- Vad tror du Ysja menar med att det inte är gudarna som krigar med varandra?
- Vad tror du hände med granen som började röra på sig?
- Hur förberedde sig Astrid och Ysja på att bo i vildmarken?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?

Kapitel 24: Ysja ristar fel

Allmänna kommentarer

Det finns flera olika Eggeby, men det här Eggeby ligger i Upplands Väsby, nära sjön Fysingen.

Citat

"Han berättade att sjön hette Fysingen. Den går ända bort till trollträskan i norr, förklarade han."

– Sjön Fysingen är mindre än vad den var förr, men finns fortfarande kvar och ligger i Sigtuna och Upplands Väsby.

Ord och begrepp

Fogades ihop – Sattes ihop

Svallade – Gå i vågor, strömma ner

Diskutera texten

Frågor på texten

- Varför tror du Astrid hellre skulle dö än att bli träl igen?
- Hur förstod Astrid att det var Klur som kom?
- Hur lurade Klur Ragnar?
- Varför tror du att Astrid valde namnet Kleggeby till platsen där de skulle bo?
- Hur tror du att Astrid, Ysja och Klur kommer att klara sig i vildmarken?

Dina tankar

- Vad tycker du om i texten? (nyckelscener, karaktärer, miljöer, författarens språk)
- Vad tycker du inte om i texten?
- Vilka nya tankar har du fått av kapitlet? Vad undrar du över?
- Vilken är kapitlets bästa mening tycker du? Varför valde du den?
- Vad händer sen tror du?